

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ В РЕГІОНІ

Проаналізовано підходи до поняття ризику демографічних втрат. Розглянуто основні наукові погляди на формування визначення цього поняття ризику демографічних втрат. Сформульовано визначення поняття ризику демографічних втрат.

Проанализированы подходы к понятию риска демографических потерь. Рассмотрены основные научные взгляды на формирование определения понятия риска демографических потерь. Сформулировано определение понятия риск демографических потерь.

Approaches for investigations of risk of demographical losses are analyzed. The main scientific points of view on forming definition for risk of demographical losses are considered. The definition of risk of demographical losses has been given.

На сучасному етапі досліджень актуальність досліджень питань ризикології зростає з кожним роком – суспільство усвідомило існування необхідності врахування та оцінки ризику, який присутній у будь-якій сфері його життєдіяльності. Адже поряд із досягнутим рівнем цивілізаційного поступу суспільства зростає кількість різноманітних небезпечних та загрозованих ситуацій, запобігти яким не завжди можливо.

Соціальний ризик як ключове поняття сфери досліджень соціального життя увійшов до площини теоретико-практичних досліджень порівняно недавно (на зламі ХХ-ХХІ ст.) і дуже швидко став невід’ємною складовою свідомості пересічної людини, повсякденне життя якої наповнене елементами випадковості та невизначеності різноманітного генезису.

На сучасному етапі соціологічна теорія ризику переживає етап свого активного становлення. Вже напрацьовано певний досвід дослідження проблематики соціального ризику, в основу якого покладено прагнення обмежити процес наростання негативних явищ у різних сферах суспільного життя шляхом пошуку дієвих способів і засобів. Науковий інтерес дослідників до теми ризику проявляється як через спроби розробки інтегративної соціологічної теорії ризику, так і через створення кількісних та якісних методик його оцінки [2].

Роботи Ю. Саєнка, І. Євдокімової, Л. Бевзенко, В. Заславського, І. Бережної, О. Ручки, Н. Машиної, А. Мозгової, В. Павлова, Ю. Плотинського, І. Івченко, А. Качинського, З. Герасимчук та інших вчених, присвячені дослідженню різноманітних аспектів соціального ризику створюють наукову основу для поглиблення досліджень у цьому напрямку. Однак, ще залишаються питання, які є не до кінця з’ясованими і потребують подальших спеціальних досліджень.

Одним із таких питань є питання розробки теоретико-методологічних основ дослідження ризику демографічних втрат як складової соціального ризику. Актуальність дослідження такого роду питань не викликає сумніву, оскільки з кожним роком збільшується кількість і варіативність ризикових ситуацій, які прямо чи опосередковано впливають на демографічну ситуацію у суспільстві, змінюючи регіональні демографічні параметри.

Однак, не дивлячись на інтенсивний розвиток досліджень із вищезгаданої проблематики, загальноовизнане й однозначне визначення ризику залишається не розробленим. Існування цього факту пов’язують із складністю та багатозмістовністю цього поняття, а також із його відносною новизною.

Походження загальнонаукового терміну “ризик” пов’язують із давньогрецькими *risikon*, *risa*, що в перекладі означають стрімчак, скеля. Подібні корені можна помітити в італійському *risiko* (небезпека, загроза) та французькому *risque* (об’їжджати стрімчак, скелю) [4].

У сучасній ризикології виділяється два основних підходи до ризику: об’єктивістський та соціально-конструктивістський [3].

Об’єктивістський підхід визначає ризик як показник стану об’єктивної реальності, на перебіг якого суспільні фактори не здійснюють впливу. Соціально-конструктивістський підхід, навпаки, стверджує, що значення і інтерпретація ризику цілковито залежить від дії вищезгаданих факторів.

За Н. Луманом (1993) усі наукові погляди на ризик умовно можна поділити на дві групи. До першої групи відносяться визначення ризику, смислове навантаження яких протилежне поняттю

"безпека". У цьому випадку під ризиком розуміють кількісну міру небезпеки, частоту її реалізації та ймовірність людських або матеріальних збитків чи ушкоджень, спричинених її перебігом.

В останні роки таке трактування ризику є домінуючим серед більшості фахівців в області природничих і технічних наук (Е. Дж. Хенлі, Х. Кумамото, 1984, Маршалл, 1989, Качинський, Сердюк, 1995, Качинський, 2006 та ін).

Друга група наукових поглядів на ризик об'єднує визначення, значення яких протилежне поняттю "небезпека", яка виступає якісною характеристикою.

Ризик у широкому розумінні, як зазначає Павлов С. Б. (2001), визначають як імовірність виникнення збитків, які можуть бути встановлені шляхом перемноження вірогідності (частоти) виникнення негативних подій на величину можливого збитку від неї. З цього випливає, що ризик є пов'язаний з широким комплексним поняттям, зміст якого можна розкривати з позицій багатьох наук - економіки, екології, соціології, психології та ін.

Як вже було згадано, соціальний ризик став предметом наукового дослідження порівняно недавно. Події природного, економічного або політичного характеру впливають на соціальний стан суспільства і знаходять відображення у зміні соціальних параметрів окремого індивіда чи спільноти в цілому. Залучення соціальних аспектів до сфери інтересів ризикології було певною мірою спричинено надзвичайно тяжкими наслідками природних і техногенних катастроф, які мали місце у 90-х р. р. ХХ ст.

Ю. Саєнко (2004) соціальний ризик в широкому розумінні цього терміну визначає як рівень загрози будь-якої соціально значимої складової повсякденного життя, незалежно від характеру загрози (технічного, економічного, екологічного та ін.) [8], який можна виразити у вигляді комплексної кількісно-якісної оцінки.

Виходячи з вищеведеного можна стверджувати, що будь-які події, явища, процеси, які мають місце у суспільному житті (в т. ч. й демографічні), вміщують в собі частку соціального ризику, категоріями якого виступають різноманітні соціальні проблеми, здатні відобразити загальний стан соціального здоров'я населення. Стан останнього можна охарактеризувати за допомогою показників динамічності розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням його майбутнього.

Поняття ризику демографічних втрат як складової соціального ризику на сьогоднішній день є недостатньо дослідженою площиною – цей напрямок ризикологічних досліджень знаходиться ще на початку свого становлення. Але не дивлячись на це, кількість робіт з цієї проблематики постійно збільшується, підтверджуючи її актуальність.

Соціальну суть демографічного ризику можна помітити у визначенні А. Мозгової (2001), згідно якого ризик трактується як потенційна можливість загрози майбутніх втрат, зумовлених певними рішеннями [9].

На нашу думку, при визначенні поняття ризику демографічних втрат цілком слушними є висновки на ризик Н.І. Машиної (2003), які надають цьому поняттю об'єктивно-суб'єктивних рис, у зв'язку з чим існування такого виду ризику відбувається незалежно від суб'єкта, оскільки відхилення від очікуваного результату можуть бути спричинені наявністю багатьох непрогнозованих або непередбачуваних обставин. Цей факт визначає складність та неоднозначність передбачень проходження процесів суспільного життя та їх оцінки.

На нашу думку, під ризиком демографічних втрат слід розуміти вірогідність виникнення непередбачуваних несприятливих змін у проходженні демографічних процесів, зумовлених дією природних і суспільних чинників або їх сукупним впливом, які можуть відобразитись у зміні динамічності населення досліджуваного регіону і опосередковано спричинити появу або збільшення демографічних втрат.

Соціальні втрати, зумовлені впливом демографічних факторів, можна поділити на три групи:

1. втрати, які не мають чітких одиниць вимірювання (моральні, статусні тощо);
2. втрати, що піддаються оцінюванню у кількісних показниках (фінансові, матеріальні, демографічні);
3. втрати, які можуть бути виражені у кількісних показниках (втрата здоров'я, роботи, морального тощо).

На формування ризику демографічних втрат будуть впливати як зовнішні фактори, які виступають собою складові елементи соціального середовища (економічні, соціальні, екологічні, демографічні та ін.), а також внутрішні, які характеризують власне соціальний об'єкт і відображають певну реакцію на об'єктивні умови.

На основі усього викладеного вище можна виділити наступні підходи до розуміння ризиків демографічних втрат:

1. Ймовірнісний підхід, при якому під ризиком демографічних втрат розуміють ймовірність виникнення небажаного або неочікуваного результату у реалізації демографічних процесів.

2. Органічний підхід, коли ризик розглядається як невід’ємна частина суспільного життя, присутність якого є стимулюючим фактором до здійснення прогресивних кроків задля досягнення поставлених цілей.

3. Діяльнісний підхід, у рамках якого існування ризику демографічних втрат розцінюється як спосіб дій або пошуку цього способу дій в умовах невизначеності або непрогнозованості поведінки середовища ризику.

4. Альтернативний підхід, в умовах якого ризик розглядається як альтернатива відхилення від існуючої стратегії поведінки, заради досягнення поставленої мети.

5. Затратний підхід, коли ризик трактується як ймовірність загрози втрати регіоном частини свого демографічного потенціалу або появи додаткових непередбачуваних перешкод, подолання яких потребує додаткових витрат.

6. Ситуативний підхід, в умовах якого ризик розглядається як притаманна будь-якій сфері життєдіяльності суспільства ситуативна характеристика регіону, яка відображає невизначеність результату і можливі несприятливі наслідки.

Подальший розвиток цього напрямку ризикологічних досліджень пов’язаний із подальшим обґрунтуванням теоретико-методологічних підходів до визначення й аналізу поняття ризику демографічних втрат, розробкою інтегральних показників оцінки ризику демографічних втрат, спрямованих на розв’язання конкретних прикладних проблем локального та регіонального рівнів, а також із обґрунтуванням та здійсненням на практиці механізмів їх попередження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко Л. Соціальні детермінанти стратегії управління ризиками: самоорганізаційний підхід // Соціальні ризики. – Т.2 / Відп. ред.: Ю.І. Саенко, Ю.О. Привалов.- К.: ПЦ “Фоліант”, 2004. – с.51-85.

2. Бережна І.В. Національні пріоритети і регіональні детермінанти соціально-економічного зростання (на матеріалах АР Крим). – НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2004. – 640 с.

3. Євдокімова І. Соціальний ризик техногенного характеру // Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / Відп. ред.: В.В. Дурдинець, Ю.І. Саенко, Ю.О. Привалов.- К.: Стилос, 2001. – с. 23-70.

4. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник. - К.: “Центр навчальної літератури”, 2004. – 304 с.

5. Качинський А. Б., Сердюк А. М. Методологічні основи ризику в медико-екологічних дослідженнях та його значення для екологічної безпеки України // Лікарська справа. — 1995. — № 3–4. — С. 5–15.

6. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навчальний посібник. – К.: ЦНР, 2003. – 188 с.

7. Новіков В.М. Соціальна інфраструктура як фактор збереження демографічного потенціалу країни // Демографія та соціальна економіка. – Київ, 2004. – Вип. 1- 2. – С. 27-37.

8. Саенко Ю. Соціальні ризики та шанси // Соціальні ризики. – Т.2 / Відп. ред.: Ю.І. Саенко, Ю.О. Привалов.- К.: ПЦ “Фоліант”, 2004. – с.12- 51.

9. Мозговая А. Социология риска // Риск в социальном пространстве. – М.: Ин-т социологии РАН, 2001. – 304 с.

10. Павлов С. Б. Екологічний ризик для здоров’я населення // Медицинские исследования. — 2001. — Т. 1, вып. 1. — С. 16–19.

О.А.ЧИЧКАН, Н.В.КИВАН-МУЛЬТАН

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ – ОЗНАКА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

В статті обґрунтовується важливість занять фізичними вправами студентами для забезпечення здорового способу життя

В статті обоснована значимість занять фізичними упражнениями студентами для обеспечения здорового способа жизни